

Vladimir ROGANOVIĆ*

ELABORAT UPUTSTVA ZA IZRADU ABECEDARA I KRITERIJUMI ODREĐIVANJA OBIMA I PISANJA LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA U LEKSIKONIMA CANU

I. UPUTSTVO ZA IZRADU INTEGRALNOG ABECEDARA I KRITERIJUMI ZA IZBOR ODREDNICA U IZDANJIMA CANU

ABECEDAR (azbučnik, alfabetar) predstavlja skup odrednica (pojmova, alfabetarskih jedinica) obrađenih u LEKSIKOGRAFSKIM ČLANCIMA JEDNOG LEKSIKOGRAFSKOG DJELA, kao djela *grupe autora*.

SADRŽAJ ABECEDARA I KRITERIJUMI ZA IZBOR ODREDNICA ishode iz koncepcije leksikografskog djela izložene u ELABORATU (*prijedlogu koncepcije leksikona*), koji se podnosi u za to predviđenom roku i razmatra na sjednicama Stručnog savjeta Leksikografskog centra CANU i Instituta za jezik i književnost „Petar II Petrović Njegoš”.

Prije početka rada na pisanju leksikografskih članaka, predlagači leksikografskih projekata (glavni urednik i uredništvo) formiraju KRITERIJUME ZA UVRŠTAVANJE ODREDNICA U ABECEDAR.

Finalno uobličeni *elaborati* leksikografskih djela potrebno je da sadrže:

- programske osnove;
- konceptijska načela;
- podatke o kriterijumima za izbor odrednica;
- podatke o broju i strukturi odrednica;
- organizaciona/personalna rješenja redakcije/uredništva i savjeta;
- prijedloge o unutarredakcijskoj organizaciji i koordinaciji;

* Dr Vladimir Roganović, *Službeni glasnik*, Beograd

- agendu projekta i vremenski rok u kome će leksikon izaći iz štampe;
- finansijske projekcije projekta (predračunski).

Kriterijumi za izbor odrednica svakog pojedinačnog leksikona verifikuju se na sastancima savjeta leksikona i uredništva u radnom ili proširenom sastavu. Članovi Stručnog savjeta daju osnovne smjernice, iznose mišljenje o kriterijumima i obimu leksikografskih članaka, ukazuju na moguće nedostatke i nedosljednosti.

INTEGRALNI ABECEDAR sačinjava se u roku koji je predviđen projektom, a nakon što savjet leksikona i Stručni savjet leksikografskog centra CANU i Instituta za jezik i književnost „Petar II Petrović Njegoš” odobre dostavljeni elaborat leksikografskog djela.

INTEGRALNI ABECEDAR sačinjava se pošto se prethodno definiše broj TEMATSKIH OBLASTI LEKSIKONA, BROJ ODREDNICA koji će biti obrađen u leksikonu.

Činom usvajanja INTEGRALNI ABECEDAR postaje bazični metodološki alat koji pruža mogućnost za precizno projektno praćenje, administriranje, ažuriranje, podjelu posla, te organizaciju i kontrolu leksikografskoga rada. U skladu sa podacima koji su u njemu izloženi, odvijaju se rad na pisanju leksikografskih članaka i ostali poslovi u pripremi leksikografskog djela.

Elementi integralnog abecedara predlažu se i o njima se diskutuje na sastancima redakcije leksikona, koje zakazuje glavni urednik izdanja u koordinaciji sa pomoćnikom glavnog urednika i sekretarima leksikona iz Leksikografskog centra CANU. Sastancima može prisustvovati i leksikografski savjetnik (savjetnici). Glavni urednik leksikona, uz konsultaciju sa članovima uredništva, određuje termine sastanaka, dinamiku rada i personalne zadatke u procesu izrade leksikona.

Formiranju INTEGRALNOG ABECEDARA prethode tri faze rada.

1. LICITACIONA FAZA. U ovoj fazi urednici sa članovima redakcija i uz konsultacije sa članovima savjeta definišu kriterijume za izbor odrednica i abecedare po oblastima i/ili periodima određujući koliki će obim u leksikografskom djelu imati određena oblast / određeni period.

Na primjer, u *Leksikonu likovnih umjetnika Crne Gore* vrši se podjela na oblasti: praistorija, antika, srednji vijek, novi vijek, moderna i postmoderna, sa artikulisanim približnim obimom koji će svaka od navedenih oblasti zauzimati u leksikonu. Redakcija se, na primjer, može odlučiti da određene oblasti obuhvataju sljedeći prostor: praistorija 10%, antika 10%, srednji vijek 20%, novi vijek 20%, moderna 30%, postmoderna 10% od ukupnog broja leksikografskih članaka. Tako se, ako je predviđen broj od 1.000 članaka, dobija

sljedeća podjela: praistorija 100, antika 100, srednji vijek 200, novi vijek 200, moderna 300, postmoderna 100 leksikografskih članaka. Na ovaj način se oblasti odnosno periodi odjeljuju, što omogućava bolje uslove za rad glavnom uredniku i urednicima oblasti/perioda.

Urednici oblasti/perioda u ovoj fazi rada predlažu veći ukupni broj leksikografskih članaka nego što je to podjelom prostora na struke predviđeno u elaboratu. U koordinaciji sa učesnicima, u procesu rada, dolazi se do planom predviđenog broja članaka. U ovoj fazi aktivno učestvuju glavni urednik, urednici oblasti, članovi savjeta leksikona i leksikografski savjetnik (savjetnici).

2. ELIMINACIONA FAZA. U ovoj fazi se, u skladu sa kriterijumima, vrši eliminacija odrednica iz prvog turnusa. Brišu se odrednice koje se označe kao nepotrebne, uklanjaju se duple ili triple odrednice, kao i odrednice čiji je predmet obrađen u nekom drugom leksikografskom članku. Vrše se razgraničenja sadržaja odrednica iz srodnih oblasti. Reducira se predloženi broj i predloženi obim odrednica da bi se došlo do kvantitativno najsvrsishodnijeg prijedloga. Taj prijedlog ne mora uvijek i nužno da odgovara za datim parametrima iz prve faze rada na abecedaru.

3. INTEGRACIONA FAZA. Nakon eliminacije i razgraničenja, uz redukciju broja i obima odrednica, pristupa se posljednjoj fazi rada na formiranju abecedara, u kojoj se vrše dodatne redukcije (radi poboljšanja ukupne kompozicije leksikona), kao i izmjene i dopune pojedinačnih uredničkih prijedloga, ovoga puta na nivou redakcije odnosno uredništva kao cjeline. U ovoj fazi se abecedari iz svih pojedinačnih oblasti spajaju u INTEGRALNI ABECEDAR. Vrše se dalja usklađivanja i provjere.

Kao zaseban dokument, potrebno je da INTEGRALNI ABECEDAR sadrži sljedeće elemente (kao posebne rubrike u jednoj tabeli).

1. NAZIV ODREDNICE, označen velikim slovima i boldiran (Caps Lock), za koji se preporučuje da ima do pet riječi, po izuzetku više (onda kada je u pitanju naziv institucije, organizacije, fondacije, istorijskog događaja i sl.). Na primjer:

odrednica	kat.	oblast	sadržaj	ilustr.	autor	rok
LUBARDA, PETAR*						

2. PLANIRANI OBIM ODREDNICE, koji je označen brojem slovnih mjesta sa razmakom, u skladu sa UPUTSTVOM O KATEGORIZACIJI (OBIMU) LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA. Na primjer:

odrednica	kat.	oblast	sadržaj	ilustr.	autor	rok
LUBARDA, PETAR*	V					

3. OBLAST KOJOJ ODREDNICA PRIPADA, u skladu sa podjelom leksikografskog djela na podoblasti ili periode. Na primjer:

odrednica	kat.	oblast	sadržaj	ilustr.	autor	rok
LUBARDA, PETAR*	V	MODERNA				

4. VRSTU ODREDNICE PO SADRŽAJU (predmetna ili biografska). Na primjer:

odrednica	kat.	oblast	sadržaj	ilustr.	autor	rok
LUBARDA, PETAR*	V	MODERNA	BIOGR.			

5. PODATAK O ILUSTRATIVNOM SADRŽAJU ODREDNICE (da li je predviđeno da postoji jedna ili više fotografija ili ilustracija koji prati odrednicu). Na primjer:

odrednica	kat.	oblast	sadržaj	ilustr.	autor	rok
LUBARDA, PETAR*	V	MODERNA	BIOGR.	4		

6. PUNO IME I PREZIME AUTORA TEKSTA ODREDNICE. Na primjer:

odrednica	kat.	oblast	sadržaj	ilustr.	autor	rok
LUBARDA, PETAR*	V	MODERNA	BIOGR.	4	Niko Martinović	

7. FINALNI ROK ZA PREDAJU AUTORSKOG RUKOPISA LEKSIKOGRAFSKOG ČLANKA, označen datumom. Na primjer:

odrednica	kat.	oblast	sadržaj	ilustr.	autor	rok
LUBARDA, PETAR*	V	MODERNA	BIOGR.	4	Niko Martinović	15. 5. 2018.

Konceptualne osnove koje su prethodile integralnom abecedaru, a koje su bile izložene u elaboratu i u radnim dokumentima iz njega proizašlim, stvaranjem INTEGRALNOG ABECEDARA prelaze iz radne faze u zaseban dokument.

INTEGRALNI ABECEDAR predstavlja dokument u kojem se izmjene vrše samo ukoliko je neophodno, po izričitom zahtjevu i odobrenju glavnog urednika.

Abecedar se navedenim datumom „zaključava” i nakon toga nije preporučljivo dodavati nove podatke.

Korisnik leksikona, nakon što on izađe iz štampe, u uvodnom tekstu objavljuje se napomenom da su podaci u leksikonu ažurirani zaključno sa navedenim datumom (npr. januar 2019). Uputno je postaviti i navesti temporarnu granicu jer leksikoni obrađuju građu koja je podložna promjenama.

Na primjer, u *Leksikonu diplomatije Crne Gore* moguće je da određena ličnost od trenutka „zatvaranja” abecedara do izlaska iz štampe leksikona ispuni kriterijume da bude predmet leksikografske obrade jer je stupila na određenu funkciju nekoliko dana prije završetka preloma izdanja. Korisnik bi trebalo da bude obaviješten zbog kojih razloga ona nije uvrštena u integralni abecedar odnosno u leksikon.

Poslije sačinjavanja INTEGRALNOG ABECEDARA, u skladu sa projektnom agendom navedenom u elaboratu, slijedi faza PISANJA ČLANAKA odnosno realizacije, kada se pristupa angažovanju autora odabranih za pisanje leksikografskih članaka. Uputno je da uredništvo već u prvoj fazi ima jasne predstave o tome kojeg će autora angažovati za pisanje određenih članaka.

Nakon prijema rukopisa, uredništvo i redakcija vrše UREDNIČKI PREGLED i, prema potrebi, autoru na DORADU vraćaju rukopis leksikografskog članka. Dorade se vrše u skladu sa uputstvima glavnog urednika i/ili urednika oblasti/perioda.

Po odobrenju rukopisa od strane glavnog urednika leksikona, pristupa se:

- a) REDAKTURI leksikografskih članaka;
- b) LEKTURI leksikografskih članaka;
- c) KOREKTURI leksikografskih članaka;
- d) IMPRIMATURI izdanja (odobrenje za štampu).

Uparedo sa ovim aktivnostima, likovno-grafička redakcija, odnosno dizajner i urednik za likovno i grafičko oblikovanje, u skladu sa usvojenim standardima koji se odnose na vizuelni identitet, pripremaju i arhiviraju sve potrebne likovne priloge, u saradnji sa glavnim urednikom, njegovim pomoćnicima i sekretarima iz Leksikografskog centra CANU, koji koordiniraju u tim poslovima.

KRITERIJUMI ZA IZBOR ODREDNICA

U ovom uputstvu biće izloženi osnovni pravci kojih bi učesnici u leksikografskom projektu trebalo da se pridržavaju kada je riječ o KRITERIJUMIMA ZA IZBOR LIČNOSTI I POJMOVA koji će biti uvršteni u leksikografske članke u izdanjima CANU.

„Univerzalni” i „opšti” kriterijumi za odabir odrednica koji bi se odnosili na *svako* leksikografsko djelo ne mogu se artikulirati zbog *nominalne heterogenosti* pojedinih leksikona, konceptijskih razlika, specifičnosti i različitosti predmeta obrade. Leksikografska praksa, rečeno je, ne poznaje dva *ista* leksikona niti dvije iste enciklopedije, pa stoga ne postoje ni pravila koja se mogu primijeniti na *svaki* leksikon.

Odgovornost za uvrštavanje određene ličnosti ili pojma u leksikon ili za izostavljanje određene ličnosti ili pojma iz leksikona prvenstveno je na glavnom i odgovornom uredniku izdanja, te članovima uredništva i savjeta.

Naučna saznanja i praksa u izradi leksikona pružaju *magistralne smjernice* za izbor biografskih i tematskih članaka koji će biti obrađeni u jednom leksikonu. One su zasnovane i na analizi sličnih leksikografskih izdanja (leksikona) u sredinama koje baštine bogatu leksikografsku tradiciju.

Leksikograf savjetnik će pružiti potrebna uputstva i savjete prilikom zasnivanja svakog pojedinačnog abecedara u izdanjima CANU.

Prilikom zasnivanja kriterijuma za izbor odrednica u leksikonima koje je 2017. odobrio za pripremu Savjet Leksikografskog centra CANU i Instituta za jezik i književnost „Petar II Petrović Njegoš” potrebno je pridržavati se sljedećih pravila.

a) Leksikoni u izdanju CANU SADRŽAJNO SU I NOMINALNO ODREĐENI PROSTOROM CRNE GORE. Stoga je za svaki leksikon nužno da njihovi leksikografski tekstovi tematski, sadržajno i deskriptivno budu prevashodno orijentisani na pojmove i ličnosti koji se *neposredno* odnose na Crnu Goru, njenu teritoriju, kulturu, istoriju, materijalno i prirodno nasljeđe ili drugu obrađenu oblast.

b) U BIOGRAFSKIM leksikografskim člancima uputno je da kriterijumi za uvrštavanje određenih ličnosti u leksikon budu zasnovani na:

— konceptijskim načelima istaknutim u *elaboratu (prijedlogu koncepcije leksikona)*;

— mjerljivim i dokazanim doprinosima obrađene ličnosti evropskoj nauci, kulturi, istoriji ili drugoj oblasti kojoj je nominalno posvećen leksikon;

— mjerljivim i dokazanim doprinosima nacionalnoj nauci, kulturi, istoriji ili drugoj oblasti koja je predmet leksikografske obrade;

— *prepoznatosti* rada i djelovanja određene ličnosti u nacionalnim i međunarodnim okvirima;

— međunarodnim priznanjima i nagradama koje je obrađena ličnost dobila za svoj rad ili djelovanje na polju kojem je nominalno posvećen leksikon;

— broju i vrijednosti naučnih ili umjetničkih radova objavljenih u Crnoj Gori i inostranstvu; broju i značaju umjetničkih djela izloženih u međunarodnim izložbenim postavkama, broju i vrijednosti objavljenih monografskih i leksikografskih priloga ili izdanja u Crnoj Gori i inostranstvu;

— članstvima u referentnim strukovnim nacionalnim i međunarodnim organizacijama;

— mjerljivim doprinosima u razvoju društva.

c) U PREDMETNIM leksikografskim člancima uputno je da kriterijumi za uvrštavanje određenih ličnosti u leksikon budu zasnovani na:

- koncepcijskim načelima istaknutim u *elaboratima* (*prijedlozi-ma koncepcije leksikona*);
- *važnosti* obrađenog pojma za sintetičko sagledavanje oblasti kojoj je nominalno posvećeno leksikografsko djelo;
- afirmaciji nacionalnih vrijednosti u evropskom i svjetskom kontekstu;
- iskazivanju kulturalnih, umjetničkih, naučnih, prirodnih, društvenih i drugih nacionalnih specifičnosti.

II. UPUTSTVO ZA KATEGORIZACIJU I ODREĐIVANJE OBIMA LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA U IZDANJIMA CANU

Prilikom postupka **UTVRĐIVANJA KRITERIJUMA ZA IZBOR ODREDNICA** i postupka **UTVRĐIVANJA OBIMA LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA** u svakom pojedinačnom leksikonu, najznačajniji aspekt jeste **ADEKVATAN ODNOS** između:

- prikazane i izostavljene građe (odrednica / leksikografskih članaka);
- pojedinih **OBLASTI/PERIODA** u *istom* leksikonu;
- srazmjere tematskih i biografskih leksikografskih članaka u leksikonu i
- **OBIMA** leksikografskih članaka u leksikonu.

U prosuđivanju o kvalitetu i vrijednosti svakog leksikografskog djela, pored kvaliteta i naučne zasnovanosti samih članaka, najvažniji je upravo raspored navedenih elemenata. Raspored je taj koji leksikon čini uređenim ili neuređenim, skladnim ili „bezobalnim”.

INICIJALNE PRIJEDLOGE O IZBORU I OBIMU pojedinih leksikografskih članaka u okviru leksikona daje uredništvo, na prijedlog glavnog urednika izdanja. Ovaj korak sprovodi se u prvoj, **LICITACIONOJ FAZI** izrade abecedara (→ **UPUTSTVO ZA IZRADU INTEGRALNOG ABECEDARA U IZDANJIMA CANU**).

Glavni urednik izdanja, prilikom izrade elaborata leksikona, a posebno u fazi razrade, u skladu sa osnovnim sadržajnim i koncepcijskim pravcima iz elaborata, **ODREĐUJE KRITERIJUME** iz kojih ishodi i prijedlog o:

- **IZBORU ODREDNICA** (leksikografskih članaka);
- **PODJELI** građe koja će biti izložena u leksikonu **NA OBLASTI** odnosno periode i
- **PRIBLIŽAN OBIM** leksikografskih članaka.

Kroz seriju sastanaka sa članovima redakcije i savjeta u naredne dvije faze rada na abecedaru mijenjaju se, smanjuju ili povećavaju prvobitno određeni

obimi (→ UPUTSTVO ZA IZRADU INTEGRALNOG ABECEDARA U IZDANJIMA CANU).

Ovaj proces vrši se tokom rada na integralnom azbučniku, uz detektovanje i primjenjivanje ADEKVATNOG SUODNOSA između obima članaka pojedinih odrednica.

Na uredništvu i glavnom uredniku jeste da odredi koja je to *differentia specifica* — šta je ono što jednu ličnost ili pojam odvaja od druge. U tome je jedna od vrijednosti, ali i teškoća uredničkog posla u leksikografiji. Nakon toga detektovanja, glavni urednik uz konsultacije sa leksikografom savjetnikom i uredništvom iznalazi najsvrsishodnije rješenje.

Urednički STAV SPRAM ODREĐENE LIČNOSTI / ODREĐENOG POJMA U LEKSIKONU ILI ENCIKLOPEDIJI IZRAŽAVA SE OBIMOM ČLANKA. Samom odlukom da se određeni pojam ili ličnost u leksikonu zastupi člankom većeg ili manjeg obima, SAOPŠTAVA SE STAV UREDNIŠTVA spram njegove/njene važnosti u okviru oblasti koja se obrađuje (npr. crnogorska diplomatija, slikarstvo, botanika Crne Gore i sl.).

Obim pojedinog leksikografskog članka ima izuzetnu važnost u kompoziciji leksikografskog djela jer neposredno izražava značaj koji predmet obrade ima za leksikon, odnosno za nominalnu temu koju leksikon obrađuje.

Isti je slučaj i sa POJEDINIM OBLASTIMA. Iz procenta koji pojedninačne oblasti zauzimaju u kompletnom korpusu odrednica iščitavaće se i stav koji uredništvo saopštava spram svake od njih. Ako se, na primjer, među 1.000 odrednica *Leksikona likovnih umjetnika* nađe 40%, to jest 400 odrednica koje prikazuju modernu, korisnik leksikona će doći do zaključka o vanrednoj važnosti predstavnika ovog perioda u istoriji crnogorskih likovnih umjetnosti. Ukoliko pak kvantitativno dominiraju članci posvećeni postmoderni, to će istaći njenu važnost.

Kada se ovo razloži na konkretne aktivnosti u toku rada na leksikonima čiji su elaborati 2018. godine usvojeni na sjednici Stručnog savjeta Leksikografskog centra CANU i Instituta za jezik i književnost „Petar II Petrović Njegoš”, mogu se navesti sljedeći konkretni primjeri. Oni, uprkos heterogenosti tema koje se obrađuju u trima leksikonima, mogu biti uzeti kao paradigmatični.

U *Leksikonu botanike* svaki od pet nacionalnih parkova Crne Gore trebalo bi da ima približan broj slovnih znakova, odnosno da ima istu kategoriju. Ovo se pravilo odnosi i na druge oblike zaštite: stroge rezervate prirode, parkove i spomenike prirode i sl.

S druge strane, nesumnjivo je da će biljne vrste koje uživaju najviši stepen zaštite (endemske/reliktne vrste npr.) imati veći obim leksikografskog

članka od onih koje su se „kvalifikovale” da budu u abecedaru zbog toga što ih karakteriše visok nivo rasprostranjenosti u biodiverzitetu Crne Gore.

U *Leksikonu diplomatije* uputno je da svaki ministar inostranih poslova Crne Gore načelno bude obrađen kroz podjednak broj slovnih znakova. Međutim, i među obrađenim ličnostima koje su obavljale istu nominalnu dužnost, nesumnjivo postoje one koje su ostavile dubljega traga u društvenim, političkim i istorijskim procesima, pa će njima biti „dodijeljen” veći obim. Na glavnom uredniku, uredništvu i savjetu jeste da detektuje takve slučajeve.

Prilikom obrade opštih pojmova iz međunarodnih odnosa ili diplomatije, uputno je da budu izabrani oni koji su bili i koji u današnjem vremenu jesu od najvećeg značaja za Crnu Goru (npr. pojmovi koji se odnose na OUN, EU itd.).

U *Leksikonu likovnih umjetnika* potrebno je odrediti već u licitacionoj fazi jedan korpus neupitnih umjetničkih veličina, međunarodno priznatih i nacionalno „kanonizovanih” koje će „dobiti” kategoriju V, dakle o kojima će se pisati ekstenzivni biografski članci. Kada se utvrdi ko pripada tome krugu, biće manje teško selektovati umjetnike koji će biti obrađeni u manjem broju slovnih znakova. Pritom, kod leksikona ili enciklopedija ovakvog tipa nije uvijek lako doseći do mjere između „objektivnog” i „subjektivnog” s obzirom na to da je recepcija umjetničkih djela po sebi individualna.

KATEGORIZACIJA

Kategorizacija odrednica odnosno zadavanje obima za leksikografske članke vrši se u trećoj INTEGRACIONOJ FAZI, nakon što se formira integralni abecedar (⇒ UPUTSTVO ZA IZRADU INTEGRALNOG ABECEDARA U IZDANJIMA CANU).

Ovo uputstvo se odnosi na kategorizaciju i određivanje OBIMA leksikografskih članaka. U leksikografskim izdanjima CANU obim se izražava brojem slovnih mjesta sa razmacima (spejsovima).

U radnim dokumentima i u toku procesa rada na leksikografskim djelima mogu se, kao POMOĆNI ELEMENTI za utvrđivanje obima leksikografskog članka ili djela u cjelini, koristiti i drugi načini iskazivanja obima: autorska strana (1.800 slovnih znakova sa proredom) ili autorski tabak (16 autorskih strana ili 28.800 slovnih znakova sa razmacima).

Autorima leksikografskih članaka autorska nadoknada (honorar) biće isplaćena u skladu sa DOSTAVLJENIM I OBRAČUNATIM BROJEM SLOVNIH ZNAKOVA SA RAZMACIMA. Visina iznosa honorara određena je TABLICOM HONORARA Leksikografskog centra CANU i Instituta za jezik i književnost „Petar II Petrović Njegoš”.

Autor je dužan da se pridržava zadatih ograničenja u pogledu obima teksta. Zadati obim se ne smije prekoračiti. Leksikografski članak autor može dostaviti u predviđenom ili *manjem* obimu, ne u većem.

Autor je dužan da se pridržava ugovorenog roka za predaju rukopisa, u skladu sa podacima iznijetim u INTEGRALNOM AZBUČNIKU.

Uputstvo predviđa pet kategorija obima tekstova:

I. PRVA KATEGORIJA — do 800 slovnih mjesta;

II. DRUGA KATEGORIJA — do 1.200 slovnih mjesta;

III. TREĆA KATEGORIJA — do 1.800 slovnih mjesta;

IV. ČETVRTA KATEGORIJA — do 3.600 slovnih mjesta;

V. PETA KATEGORIJA — iznad 3.600 slovnih mjesta za KUMULATIVNE ČLANKE (predmetne), odnosno određena svaki put posebnim brojem slovnih mjesta za EKSTENZIVNE ČLANKE (BIOGRAFSKE).

Poštovanje zadatog (planiranog) obima leksikografskih članaka neophodno je radi tačnog planiranja i realizacije ukupnog obima leksikografskih izdanja. Ono je bitno i zbog planskih dokumenata i aktivnosti u procesu izrade leksikona.

III. UPUTSTVO ZA PISANJE LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA U IZDANJIMA CANU

Uputstvo se odnosi na formalni aspekt leksikografskog članka kao osnovne jedinice leksikografskog djela. O *sadržaju* leksikografskog članka staraju se autori, urednici oblasti/perioda, članovi uredništva i savjeta i glavni urednik.

Uputstvo je zasnovano na leksikografskim standardima i ono se odnosi na:

1) STRUKTURU LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA;

2) SINTAKSU, STIL I SEMANTIKU LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA.

Leksikografski članak donosi prije svega *postojeća saznanja* o predmetu koji se obrađuje, stručno i naučno potvrđena, izložena u skladu sa leksikografskim standardima.

Uputno je da leksikografski članak bude lišen vrijednosnih, subjektivnih sudova. Ukoliko se u članku donose nova otkrića, saznanja ili uvidi koji se tiču faktografskih elemenata, autor bi trebalo da ih potkrijepi odgovarajućim izvorima.

Autori su dužni da, u skladu sa dobrom naučnom praksom, prilikom priprema za pisanje leksikografskih članaka, koriste relevantnu stručnu monografsku i leksikografsku literaturu (enciklopedije, leksikone, atlase, pojmovnike i sl.) i ostalu građu (naučne časopise, zbornike, arhivsku građu itd.).

Ukoliko o određenom pojmu ne postoji adekvatna naučna literatura (leksikografska ili monografska u prvom redu), autor će pristupiti naučnom

istraživanju koristeći druge izvore. U tom smislu, može se govoriti o ORIGINALNOM naučnom članku, koji donosi dodatnu vrijednost leksikonu i naučnoj oblasti u okviru koje je predmet istraživanja.

Autorski leksikografski članci biće podvrgnuti uredničkim, redaktorskim i lektorskim izmjenama koje su u skladu sa konceptualnim načelima. Samim činom dostavljanja leksikografskih članaka autori nisu lišeni obaveze da, u skladu sa instrukcijama glavnog urednika, sami izvrše dorade i intervencije. Dopusštene su one intervencije unutar rukopisa članka za koje uredništvo na čelu sa glavnim urednikom utvrdi da su potrebne. Stoga se prva verzija dostavljenog rukopisa članka ne može smatrati *autorskim sensu stricto* (u smislu da je rukopis *nepromjenjiv*). Upravo suprotno, korekcije na rukopisu moguće su sve do posljednje faze (imprimature).

Autori su dužni da uz tekst svake pojedinačne odrednice (u skladu sa TEHNIČKIM UPUTSTVIMA ZA PISANJE LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA), daju popis korišćene literature. Tamo gdje autori smatraju da je od važnosti za korisnika leksikona da se još opsežnije uputi u predmet leksikografske obrade, moguće je u spisak literature dodati i neko od referentnih izdanja koja autoru nisu direktno poslužila za pisanje članka.

1) STRUKTURA LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA

Leksikografski članci iz kategorija I–IV u leksikonima čiji je izdavač CANU (vidjeti → UPUTSTVO ZA KATEGORIZACIJU I ODREĐIVANJE OBIMA LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA U IZDANJIMA CANU) pišu se po leksikografskim uzansama koje slijede.

Sadržaj i obim (izražen u slovni mjestima) KUMULATIVNIH I EKSTENZIVNIH ČLANAKA u izdanjima CANU (kategorija V iz ovog uputstva) određuju glavni urednik ili urednik oblasti/perioda u dogovoru sa glavnim urednikom. Za strukturu kumulativnih predmetnih odnosno ekstenzivnih biografskih članaka važe ista uputstva kao i za članke iz kategorija I–IV.

Leksikografski članci u leksikonima CANU dijele se na PREDMETNE i BIOGRAFSKE. Svi leksikografski članci sastoje se od NAZIVA (ili ODREDNICE), BLIŽEG ODREĐENJA (APOZICIJE) obrađenog predmeta, TEKSTA leksikografskog članka, BIBLIOGRAFIJE I LITERATURE.

U pogledu STRUKTURE potrebno je da leksikografski članci imaju pet bazičnih elemenata (a–e):

- a) NAZIV ODREDNICE (ODREDNICA)
PREDMETNI ČLANCI

U predmetnim leksikografskim člancima odrednica (naziv odrednice) piše se u nominativu, **boldiranim** VERZALOM (Caps Lock).

Naziv sadrži do pet riječi i navodi se uvijek u svom punom nazivu, na primjer:

CRNOGORSKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI*[...]

Iza naziva potrebno je staviti asterisk (*) koji će biti pomoćno sredstvo prilikom rada na azbučniku, posebno prilikom zbrajanja odrednica i kontrole radnih fajlova i finalnog fajla. (U finalnoj redakтури ovaj grafički znak biće izbrisan.) Ukoliko se u daljem tekstu leksikografskog članka pominje naziv odrednice, preporučuje se da se zbog ekonomizacije prostora koriste uobičajene i poznate skraćenice, npr. CANU.

Ako se kao naziv odrednice odredi *terminus technicus* ili naziv iz stranog jezika, on se piše transkribovano, nakon čega se, ako je potrebno, u zagradi piše u originalu. Kada su u pitanju biljne i životinjske vrste, naziv se prvo daje transkribovano, kao uobičajeni i poznati naziv, a zatim u zagradi kurzivnim slogom stručni latinski naziv, na primjer:

LJUBIČICA, LJUPKA* (lat. *Viola elegantula*) [...]

Pritom se, po potrebi, naziv navodi invertovano (kao u datom primjeru). O pitanjima imenovanja odrednica konačnu riječ daje glavni urednik.

BIOGRAFSKI ČLANCI

U biografskim leksikografskim člancima odrednica (naziv odrednice) piše se u nominativu, **boldiranim** VERZALOM (Caps Lock). Prvo se navodi prezime, zatim zarezom odvojeno ime i, kada je potrebno, nadimak ili očevo ime. Nakon toga navode se mjesto i godina rođenja i crtom odijeljeni mjesto i godina smrti (ako nisu poznati stavlja se znak pitanja), po sljedećem obrascu:

STANIĆ, VOJISLAV VOJO* (Podgorica, 1924–) [...]

Kada su u pitanju strana imena, navode se transkribovano u nazivu odrednice, a zatim u zagradi u originalu, na primjer:

ROVINSKI, PAVEL APOLONOVIČ* (Павел Аполонovich Ровинский; Gusevska 1831 — Petrograd 1916) [...]

b) IDENTIFIKACIONI BLOK (APOZICIJA)

PREDMETNI ČLANCI

Nakon naziva odrednice u predmetnim člancima navodi se preciznije određenje naziva odrednice (definicija), koje se navodi kao apozicija, na primjer:

LJUBIČICA, LJUPKA* (lat. *Viola elegantula*), endem Dinarida, [...]

Nakon apozicije slijedi dalje izlaganje članka leksikografske odrednice.

BIOGRAFSKI ČLANCI

Kod biografskih članaka, nakon prezimena i imena ličnosti koja se obrađuje, navodi se u apoziciji njeno zanimanje, funkcija, titula ili slično bliže određenje, na primjer:

STANIĆ, VOJISLAV VOJO* (Podgorica, 1924–), crnogorski slikar i akademik CANU, [...]

U apoziciji se ističe najvažnija vokacija ličnosti, po potrebi i više njih. I kod biografskih leksikografskih članaka apozicija se obično navodi između zareza. (dakle, ne **STANIĆ, VOJISLAV VOJO*** (1924–) **jeste** crnogorski slikar i akademik CANU [...]) Nakon apozicije slijedi dalje izlaganje članka.

c) SADRŽAJ LEKSIKOGRAFSKOG ČLANKA

BIOGRAFSKI ČLANCI

U biografskim leksikografskim člancima sadržaj („tijelo”) članka predstavlja onaj njegov dio koji je smješten između identifikacionog bloka (apozicije) i bibliografije i/ili literature korišćene za pisanje članka. Na autoru je, kao vanredno važan cilj, da članak što valjanije **KOMPOZICIONO UOBLIČI** i istakne **SINTETIČKE KARAKTERISTIKE**, uz poštovanje činjenica.

Prvo pravilo koje je nužno poštovati jeste da u prvom planu naracije i deskripcije bude **DJELO LIČNOSTI KOJA SE OBRAĐUJE**, *razlog* njenog uvrštavanja u leksikon. Sve ostale okolnosti, fakta, tumačenja, svjedočenja, uputno je kontekstualizovati u odnosu na djelo autora, to jest u odnosu na ono zbog čega je on zavrijedio da se nađe u leksikonu. (Pod „djelo”, dakako, ne podrazumijeva se samo umjetničko djelo već i „životno” djelo u oblasti po kojoj je ličnost nacionalno i međunarodno priznata).

Biografski članak treba pisati poštujući hronološki red, ali ne po svaku cijenu. Odstupanja u tom pogledu su moguća ako pozitivno utiču na kompoziciju i logički slijed. Uputno je da se biografski leksikografski članak započne podacima o godini života i smrti, te o porodičnim prilikama, obrazovanju, društvenom kontekstu koji je uticao na biografiju: na primjer rat, (ne)stabilne društvene prilike, nužnost preseljenja u drugu zemlju itd. Treba navoditi i podatke o drugim ličnostima koje su imale uticaja na život i djelovanje ličnosti koja je predmet leksikografske obrade (porodica, profesori, mentori, saradnici itd.).

Prilikom pisanja životopisa staviti akcenat na **MAGISTRALNE** pravce rada i djelovanja, a one lateralne spominjati onda kada su u funkciji **DUBLJEG OSVJETLJAVANJA** primarne vokacije ličnosti. (Na primjer, ukoliko je ličnost, osim što je znameniti slikar, obavljala i druge „vanumjetničke” poslove, te poslove treba pominjati onda kada imaju veze sa slikarstvom odnosno kada su imali važan uticaj na umjetnika.)

Kod **ANONIMA** koristiti sljedeću formulaciju: naziv djela kao naziv odrednice, zatim nastavak koji saopštava da je u pitanju anonimni autor, pa tekst leksikografskog članka.

Citate koristiti onda kada su jezgroviti, kada su oni ili njihovi autori od izuzetnog značaja za djelo ličnosti koja je predmet leksikografske obrade. Pritom ih inkorporirati u članak jer leksikografski stil ne poznaje fusnote, endnote i sl. Izbjegavati kurzivni slog, koristiti znake navoda (uputno je koristiti *spuštene devetke* [,] kao uvodne i *podignute devetke* [”] kao izvodne znake navoda.)

Služiti se provjerenim izvorima koji će biti navedeni u literaturi. Prilikom pisanja i zasnivanja kompozicije leksikografskog članka preporučuje se služenje drugim leksikografskim djelima (enciklopedijama, leksikonima) referentnih izdavača u zemljama okruženja (Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, Zagreb; „Službeni glasnik”, Beograd itd.) i iz drugih evropskih zemalja („Britannica”; „Larousse” itd.).

Podaci se izlažu u skladu sa uputstvima datim u ovim uputstvima o → **SINTAKSI, STILU I SEMANTICI LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA.**

PREDMETNI ČLANCI

Kao i kod biografskih leksikografskih članaka i u **PREDMETNIM** tekst („tijelo”) članka predstavlja onaj dio koji je smješten između identifikacionog bloka (apozicije) i bibliografije i/ili literature korišćene za pisanje članka. Pravila koja se tiču **FAKTOGRAFIJE, KOMPOZICIJE I SINTETIČKIH KARAKTERISTIKA** odgovaraju navedenim koji se tiču biografskih članaka.

Nužno je nastojati da se činjenice ređaju prema LOGIČKOM SLIJEDU, uz stalno zadržavanje fokusa na TEMI LEKSIKOGRAFSKE OBRADJE. Potrebno je DETEKTOVATI i ISTAĆI NAJVAŽNIJE SEGMENTE POJMA koji se obrađuje. Lišiti se marginalija. Uz poštovanje činjenica, potrebno je težiti sintetičkom rasuđivanju.

Preporučljivo je tekst započeti sažetim definisanjem pojma ili događaja. Dati genezu pojma. Strukturu izlaganja određuje *sadržaj* odnosno *karakter* predmeta leksikografske obrade. Instrukcije glavnih urednika u tom smislu su primarni „putevoditelji” autorima članaka, jer nije moguće jednim uputstvom elaborirati pravila za *sve* leksikografske članke, sadržajno heterogene. U okviru jednog leksikona uputno je težiti zajedničkim karakteristikama svih članaka.

Uputno je pomno tragati za referentnim podacima koji će kvalitativno, leksikčki, smisaono i sazajno osnažiti leksikografski članak. Što je veći korpus djela koje je autor koristio prilikom pisanja članka, to je i veća mogućnost da će članak biti leksikografski vredniji i čitaocu korisniji.

d) BIBLIOGRAFIJA I LITERATURA BIOGRAFSKI I PREDMETNI ČLANCI

BIBLIOGRAFIJA se navodi kod biografskih leksikografskih članaka. Bibliografija obuhvata ređanje (umjetničkih) djela koja su stvorile ličnosti kojima su članci posvećeni. Autori su dužni da selektuju najreprezentativniji izbor iz djela ili opusa. Ukoliko autor smatra da je potrebno, može se predstaviti i cjelokupan registar djela, posebno kod ličnosti koje su od izvanrednog značaja za nacionalnu kulturnu ili nauku ili društvene tokove. Autor je i u tom slučaju dužan da se pridržava zadatog obima leksikografskog članka.

LITERATURA se navodi jednako kod biografskih i predmetnih leksikografskih članaka. U registru korišćene literature djela se navode u skladu sa standardima koji se primjenjuju u ostalim izdanjima CANU. Bibliografija i literatura unose se istim slogom kao i tekst odrednice, u smanjenoj veličini, u skladu sa TEHNIČKIM UPUTSTVIMA ZA PISANJE LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA.

e) ILUSTRACIJA LEKSIKOGRAFSKOG ČLANKA BIOGRAFSKI I PREDMETNI ČLANCI

Ilustracije u leksikografskom djelu imaju prije svega DOKUMENTARNI KARAKTER. Njihov izbor trebalo bi da posluži kao prigodna *vizuelna dopuna* tekstu leksikografskog članka u cilju adekvatnije recepcije članka. Po tom kriterijumu trebalo bi da bude izvršena i njihova selekcija.

Preporučljivo je da autor leksikografskog članka uz tekst priloži (ili predloži) adekvatan ilustrativan materijal: grafikone, tabele, fotografije, ilustracije, crteže, reprodukcije umjetničkih i drugih slika, skenirana dokumenta.

Nužno je da ilustrativni materijal bude u skladu sa tehničkim zahtjevima likovno-grafičke redakcije, kao i da se navede izvor i porijeklo tih dokumenata, posebno zbog moguće potrebne saglasnosti autora ili vlasnika autorskih prava. Nije uputno prilagati fotografije koje su preuzete sa interneta, niti priloge kojima se ne zna tačno porijeklo. O izboru likovnog materijala odlučuju glavni urednik izdanja, urednici struka/perioda i likovni urednik.

Ilustracije (fotografije, crteže i sl.) ne treba integrisati u tekst — potrebno je dostaviti ih kao posebne fajlove u formatima odgovarajućim za tu vrstu grafičkog materijala: TIFF, PSD, EPS, kao i JPG (bez kompresije), minimalne veličine 800×600 pix / 300 dpi, u skladu sa TEHNIČKIM UPUTSTVIMA ZA PISANJE LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA.

Spisak sa nazivima ilustracija i pozicijom koju one zauzimaju u tekstu, kao i preciznim potpisima (legendama), dostavlja se u posebnom dokumentu.

2. SINTAKSA, STRUKTURA, STIL I SEMANTIKA LEKSIKOGRAFSKIH ČLANAKA

Leksikoni CANU, naučna djela nastala u međusobnoj saradnji grupe autora, iako pripadaju SPECIJALIZOVANIM LEKSIKONIMA, nisu namijenjeni jedino korisniku koji je ekspert određene struke. Oni su namijenjeni i „prosječnom” korisniku. Obrazovni nivo koji bi trebalo da omogućí adekvatnu recepciju leksikografskih članaka leksikona jeste srednjoškolsko obrazovanje. Jer, jedna od važnih funkcija leksikografskog djela jeste pospješivanje transfera znanja u društvu.

Preporučljivo je da autori leksikografskih članaka teže korišćenju EKONOMIČNIH I JEDNOSTAVNIH REČENIČNIH SKLOPOVA. Cilj jeste da leksikografski tekst, uz upotrebu odgovarajuće terminologije, bude SAŽET, JASAN i STILSKI UJEDNAČEN.

Leksikografski članak trebalo bi da predstavlja KOMPOZICIONO IZBALANSIRANU I UREĐENU SINTEZU potojećih saznanja o predmetu obrade. Kao takav, poslužiće kao VALJAN I PODSTICAJAN IZVOR INFORMACIJA i pouzdan IZVOR KONTROLE korisniku za sačinjavanje novih naučnih i drugih djela.

Podaci i informacije u leksikografskim člancima navode se po LOGIČKOM REDU. U skladu sa obrađenim pojmom ili ličnošću, oni se, generalno uzev, ređaju od opštih ka pojedinačnim, odnosno hronološkim redom kada se radi o biografskim člancima.

Podrazumijevaju se stručnost, zasnovanost na činjenicama, faktografska tačnost i cjelovitost.

STIL PISANJA leksikografskih članaka potrebno je ujednačiti, bez suvišnog unošenja tzv. autorskog stila. Leksikografska forma ipak omogućava autorima sasvim specifičan autorski diskurs, koji je određen ciljevima koje leksikon kao forma leksikografskog djela pred sebe postavlja.

Da bi to bilo postignuto, potrebno je pridržavati se LEKSIKOGRAFSKIH PRAVILA, tako da leksikografski članak sadrži sljedeće karakteristike.

FAKTOGRAFSKA TAČNOST. Nužno je da autor ispolji težnju ka što većoj egzaktnosti iznijetih podataka. Fakta u leksikografskim člancima treba pomno provjeravati. One parametre koji su promjenljivi u vremenskom slijedu (npr. rezultati popisa stanovništva i sl., vrijeme stupanja na funkciju određenih ličnosti, novi obrazovni ili privredni subjekti itd.) treba usklađivati sa najnovijim i zvaničnim podacima.

PRECIZNOST, koja ishodi iz dobrog izbora primarne i sekundarne građe korišćene i konsultovane u procesu rada na pisanju leksikografskog članka: referentnih leksikografskih i monografskih djela, arhivske građe itd.

JASNOST, uz izbjegavanje neodređenosti, nepotrebnih poređenja, dodavanja epiteta, nejasnoća.

PRAKTIČNOST. Potrebno je da autor ima na umu činjenicu da je leksikografsko djelo namijenjeno jednako stručnom i širokom krugu *korisnika*. Leksikografska djela se (gotovo) nikada ne čitaju od početka do kraja. Nužno je stvoriti uslove da čitalac dobije brzu i pouzdanu informaciju i da traženo *pronađe* u izdanju. Ovo je posebno izraženo kod imenovanja i abecediranja leksikografskih članaka (odrednica).

SAŽETOST. Podrazumijeva se da se autor leksikografskog članka fokusira na najbitnija određenja predmeta obrade i da ih saopšti bez navođenja nepotrebnih ili manje potrebnih detalja. Leksikografski članak pogodan je i svojim pravilima otvoren za izražavanje bitnog i izostavljanje marginalnog.

Upotreba **STRUČNIH TERMINA** podrazumijeva se na mjestima gdje autor smatra da su potrebni. Kada su u pitanju termini koji imaju porijeklo u stranim jezicima, uputno je izbjegavanje formulacija u kojima se određeni stručni termin objašnjava ili definiše *drugim* stručnim terminima. Preporučuje se korišćenje termina iz našeg jezika, na svim mjestima gdje je to moguće. U tom slučaju u zagradi se navodi izvorni naziv.

U leksikografskim člancima uputno je **IZBJEGAVANJE VRIJEDNOSNIH SUDOVA**, te sintagmi koje sadrže neselektivan izbor pridjeva. Preporučljivo je izbjegavanje riječi i sintagmi poput: „svakako”, „u svakom slučaju”, „u

tom smislu (pogledu)” i sl. Takođe, potrebno je izbjegavati riječi koje vrednuju, kompariraju ili ističu, ne doprinoseći pritom faktografiji.

Uputno je svesti korišćenje CITATA na racionalnu mjeru.

U leksikografskim člancima potrebno je koristiti JEZGROVITE REČENICE bez nepotrebnih epiteta i bez proširivanja.

U člancima je potrebno koristiti POZITIV. Izričito treba izbjegavati superlativ („najbolji”, „najljepši” itd.). Izbjegavati riječi: „naročito”, „posebno”, „svojevrstan”, „poznati”, „priznati”, „istaknuti”, „znameniti”, „čuveni” i sl.

Uputno je IZBJEGAVANJE NEODREĐENIH PRILOŠKIH ODREĐABA ZA VRIJEME (npr. „nakon izvjesnog vremena”; „vrlo brzo nakon toga” i sl.). Takođe se savjetuje izostavljanje neodređenih zamjenica (npr. „neki od članova grupe” i sl.).

Uputno je koristiti gdje je moguće PASIV, A NE AKTIV (npr: „Vjerovanje se tumačilo”... potrebno je „Vjerovanje je tumačeno” i sl.).

Uputno je IZOSTAVLJANJE ANALOGIJA i zaključivanja po analogiji.

Preporučljivo je korišćenje u člancima UPUTNICA koje imaju za cilj da iz određenih članaka upute korisnika na članak u kojem je dati pojam obrađen šire i opsežnije. Treba težiti upućivanju sa opštih ka pojedinačnim člancima.

Na primjer, u *Botaničkom leksikonu Crne Gore* iz članka **LJEKOVITE I AROMATIČNE BILJKE*** čitalac se može uputiti na mogući članak → **ŽALFIJA***)

Uputnice su označene određenim grafičkim znakom (npr. „strelicom” →). Treba izbjeći dvostruko (dvosmjerno) upućivanje. Uputnice predlažu autori leksikografskih članaka, a njihov konačan broj određuje se prilikom leksikografske redakture.